

УДК: 378.091.3:376

Трикін Олександр Іванович, аспірант кафедри сурдопедагогіки імені М.Д.Ярмаченка НПУ імені М.П.Драгоманова

e-mail: npusurdo@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУРДОПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація

Активізація в освітніх та суспільних процесах осіб з порушенням слуху і, як наслідок, включення їх в різні за віком і складом групи, вимагає розширення не лише кола спілкування, а й підготовки висококваліфікованих сурдоперекладачів для роботи в освіті, на транспорті, телебаченні, ін.

Вивчення системи підготовки майбутніх сурдоперекладачів свідчить про недостатність наукових відомостей з даної проблематики.

Студенти-сурдопедагоги за рівнем сформованості сурдоперекладацької діяльності розподілились на 4 рівні: початково-перекладацький, мінімально-перекладацький, достатньо-перекладацький, професійно-перекладацький.

Названі рівні пов'язані з визначеними в результаті аналізу експериментальних даних критеріями: сурдоперекладацька майстерність, словниковий запас, дактильне мовлення, артикуляція, теоретична база, лінгвістична компетентність, дотримання етичних професійних норм, естетика, немануальний компонент, пластичність та моторика рук, зовнішня виразність.

Проведене вивчення дозволило встановити та описати типи сурдоперекладацької діяльності (сурдоперекладу), а саме: за способом виконання (прямий, зворотній, синхронний, послідовний); за повнотою та точністю передачі змісту (аутентичний, повний, фрагментарний (неповний), сурдопереказ, буквальный); за цільовим призначенням (ситуативно-спонтанний, розмовно-побутовий, консультативний, допоміжно-інформативний, поняттєво-формулюючий, офіційно-протокольний, міжнародно-дипломатичний, навчально-виховний, науковий, культурно-

просвітницький, індивідуально-зорієнтований, партнерський, суспільно-політичний, поетично-мистецький, телевізійно-медійний (екранний)).

Проведене дослідження засвідчило наявність когнітивної складової у сурдоперекладацькій діяльності та дозволило передбачати шляхи удосконалення підготовки студентів-сурдопедагогів.

Ключові слова: сурдоперекладацька діяльність, студенти-сурдопедагоги, рівні, критерії, типи сурдоперекладу, міміко-жестове, дактильне, вербальне мовлення.

Трыкин Александр Иванович, аспірант кафедри сурдопедагогіки імені Н.Д. Ярмаченко НПУ імені М.П. Драгоманова

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУРДОПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотація

Активизация в образовательных и общественных процессах лиц с нарушением слуха, включение их в различные по возрасту и составу группы требует расширения не только круга общения, но и подготовки высококвалифицированных сурдопереводчиков для работы в сфере образования, транспорта, на телевидении, проч.

Изучение системы подготовки будущих сурдопереводчиков свидетельствует о недостатке научных сведений по данной проблематике.

Студенты-сурдопедагоги распределились по уровням сформированности сурдопереводческой деятельности на 4 уровня: начально-переводческий, минимально-переводческий, достаточно-переводческий, профессионально-переводческий.

Названные уровни связаны с определенными в результате анализа экспериментальных данных критериями: сурдопереводческое мастерство, словарный запас, дактильная речь, артикуляция, теоретическая база, лингвистическая компетентность, соблюдение этических профессиональных

норм, эстетика, немануальный компонент, пластичность и моторика рук, внешняя выразительность.

Проведенное изучение позволило установить и описать типы сурдопедоприводческой деятельности (сурдопривода), а именно: по способу исполнения (прямой, обратный, последовательный); по полноте и точности содержания (аутентичный, полный, фрагментарный (неполный), адаптированный, сурдоизложение, буквальный); по целевому назначению (ситуативно-спонтанный, разговорно-бытовой, консультативный, вспомогательно-информативный, понятийно-формирующий, официально-протокольный, международно-дипломатический, учебно-воспитательный, научный, культурно-просветительский, индивидуально-ориентированный, партнерский, общественно-политический, поэтично-художественный, телевизионно-медийный (экранный)).

Проведенное исследование свидетельствует о наличии когнитивной составляющей в сурдоприводческой деятельности и позволило предусмотреть пути усовершенствования подготовки студентов – сурдопедагогов.

Ключевые слова: сурдопедагогическая деятельность, студенты-сурдопедагоги, уровни, критерии, типы сурдопривода, мимико-жестовая, дактильная, вербальная речь.

Alexander Trykin, postgraduate student of the chair of surdopedagogy named after M.D.Yarmachenko, NPU named after MP Drahomanov

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SING LANGUAGE INTERPRETATION OF THE STUDENTS

Summary

Activation in the educational and social processes of hearing impaired people as a consequence of their inclusion in different age and composition of the group requires the expansion of not only circles of communication but also the

training of highly qualified sign language interpreters for work in education, transport, television, etc.

The study of the system of training future interpreters indicates a lack of scientific information on this subject.

Students – surdopedagogs at the level of formation of oral-translation activities were divided into 4 levels: initial – translation, minimal – translation, sufficient – translation, professional – translation.

These levels are related to the criteria: oral and written skills, vocabulary, dactylic speech, articulation, theoretical basis, linguistic competence, adherence to ethical professional norms, aesthetics, nonmanual component, plasticity and motor skills of hands, external expressiveness.

The conducted study allowed to establish and describe the types of oral translation activities, namely: by way of execution (direct, reverse, synchronous, sequential); on the completeness and accuracy the transmission of the contents (authentic, full, fragmentary (incomplete), proofreading, literal); according to the intended purpose (situationally – spontaneous, conversational – household, consultative, auxiliary – informative, conceptually – forming, officially – protocol, international – diplomatic, educational, scientific, cultural – educational, individual oriented, affiliate, socio – political, artistic, television – media (screen)).

The conducted research showed the presence of a cognitive component in oral and written translation work, and provided for ways to improve the training of students - surdopedagogues.

Key words: sign language translation activities, students of surdopedagogy, levels, criteria, types of the sign language, dactylal, verbal speech.

Демократичні процеси в Україні спонукають до активізації взаємовідносин всіх громадян, зокрема і осіб з порушеннями слуху. Провідним засобом контактування глухих та слабочуючих між собою та з чуючими виступає сурдопереклад, в якому використовується дактильне, міміко-жестове та вербальне мовлення.

Активізація в освітніх та громадських процесах осіб з порушенням слуху і, як наслідок, включення їх в різні за віком і складом групи, вимагають розширення не лише кола спілкування, а й підготовки висококваліфікованих сурдоперекладачів для роботи в освіті, на транспорті, телебаченні, ін.

Саме освітні завдання з сурдоперекладу є першочерговими у формуванні когнітивних процесів осіб з порушеннями слуху ще на етапі дошкільного та шкільного дитинства. Відповідно вищевикладеним положенням формуються нові вимоги і щодо такої компетентності студента – сурдопедагога як сурдоперекладацька діяльність.

Разом з тим, вивчення системи підготовки майбутніх сурдоперекладачів свідчить про недостатність наукових відомостей з даної проблематики, що й ставить вивчення підготовки студента-сурдопедагога до здійснення сурдоперекладацької діяльності на щабель вагомості та актуальності.

Очевидно, що майбутній сурдопедагог має на високому професійному рівні володіти всіма комунікативними засобами спілкування глухих та слабочуючих [10, 11], ефективно обирати певні види мовлення, які забезпечують вирішення конкретних корекційних завдань навчально-виховного процесу в умовах організованого спеціального навчання осіб з порушеннями слуху [1, 9].

Сурдоперекладацька діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства розглядається як багатопрофільна комплексна проблема.

Однією з теоретичних робіт з сурдоперекладу є дослідження Р.Г. Краєвського [7], який у своїй праці «Мова жестів глухих» пропонує сурдопедагогам вивчення жестової лексики за допомогою докладних інструкцій щодо візуального зображення певного слова або поняття в жестовому еквіваленті. Р.Г. Краєвський [7] першим із дослідників запропонував свою власну оригінальну авторську методику вивчення та вдосконалення дактильного мовлення через групування дактилем [7].

Сурдоперекладач – Й.Ф. Гейльман [2] аналізував сурдопереклад, перш

за все, з практичної сторони і надавав певного наукового обґрунтування засобам вивчення жестової лексики та використання сурдоперекладу не лише в освіті глухих, але й в усіх сферах суспільного життя осіб з порушеннями слуху. Наукові дані щодо сурдоперекладу є дотичними через розгляд структурних компонентів дактилології [2]. Так Й.Ф. Гейльман [2] побудував схему розрізнення дактилем за таким підходом, як «...вивчення жестового мовлення на основі мови слів...».

Інші дослідники [3, 5, 6] піднімали питання про вимоги до підготовки сурдоперекладача, особливо для роботи у старшій школі. О.Г. Геранкіна [3], разом з Й.Ф. Гейльманом [2], створили один з перших навчальних планів та програм для курсів з підготовки сурдоперекладачів. У сурдоперекладі О.Г. Геранкіна [3] запропонувала класифікувати жестові знаки за двома групами: жестові знаки, які є природними та використовуються в повсякденному міжособистісному спілкуванні глухих та «штучні» жестові одиниці, які створюються для сурдоперекладу різноманітних понять зі всіх сфер та галузей людського життя. Саме друга група жестових знаків, на думку О.Г. Геранкіної [4], має забезпечити передачу інформації будь-якої тематики та рівня складності. Користувачами другої групи жестових знаків є досвідчені глухі, які мають високий загальнокультурний рівень розвитку, вільно володіють вербальним мовленням. Тобто, сурдопедагогічний переклад за Й.Ф. Гейльманом [2] має ґрунтуватись на словесній основі вербального мовлення.

Г.Л.Зайцева [6] у сурдоперекладі зупинилась на поділі засобу сурдоперекладу, а саме міміко-жестового мовлення, виділивши калькуюче жестове мовлення та розмовне жестове мовлення.

О.С. Горлачов [4, 10] досліджуючи підготовку сурдопедагогів акцентував увагу теж на засобах і розробив топоніміку дактильних знаків.

На жаль, на сьогодні чіткого опису відмінностей сурдоперекладу від перекладу на інші мови, а також даних щодо системи підготовки сурдоперекладачів, в психолого-педагогічних дослідженнях є вкрай

недостатньо. Тому у нашому дослідженні поставлена мета вивчення саме сурдоперекладацької діяльності в рамках формування професійних умінь майбутніх сурдопедагогів.

З метою виявлення рівня володіння сурдоперекладом майбутніми сурдопедагогами, в рамках констатувального експерименту, у дослідженні студентам запропоновані тексти для сурдоперекладу з різної тематики, обсягу та складності: навчальні, наукові, суспільно-політичні, художні, науково-популярні, історичні тощо. Студентам було надано завдання найбільш точно та досконало усно та письмово перекласти запропонований вербальний текст (після попереднього ознайомлення) засобами міміко – жестового та дактильного мовлення.

Аналізуючи результати, отримані в констатувальному експерименті, ми довели, що студенти-сурдопедагоги відрізняються за рівнями сформованості сурдоперекладацької діяльності. Критеріями розподілу студентів-сурдопедагогів виступили наступні, виявлені в процесі експерименту, показники: сурдоперекладацька майстерність, словниковий запас, дактильне мовлення, артикуляція, теоретична база, лінгвістична компетентність, дотримання етичних професійних норм, естетика, немануальний компонент, пластичність та моторика рук, зовнішня виразність. Розглянемо більш детально кожен із зазначених показників:

- **сурдоперекладацька майстерність** – професійне володіння сурдоперекладом всіх видів та типів;
- **словниковий запас** – знання обсягу жестів та стан активного вербального словника;
- **дактильне мовлення** – плавне, правильне, вільне володіння дактильною абеткою.
- **артикуляція** – правильність усної вимови, беззвучне промовляння звуків;
- **теоретична база** – обізнаність з історії та культури глухих, сурдопсихології, сурдопедагогіки, історії перекладу та сурдоперекладу,

вербальної та невербальної комунікації, культури та техніки сурдоперекладу, специфічних засобів комунікації осіб з порушеннями слуху;

- **лінгвістична компетентність** – характер володіння вербальним мовленням, загально-культурний рівень та техніка власного усного мовлення;

- **дотримання етичних професійних норм** – це є дотримання кодексу професійної етики, зокрема конфіденційності інформації;

- **естетика** – краса передачі засобів сурдоперекладу;

- **немануальний компонент** – показник володіння немануальними компонентами сурдоперекладу – виразом та мімікою обличчя, певними додатковими рухами корпусу, експресією, емоційним забарвленням здійснюваного сурдоперекладу;

- **пластичність та моторика рук** – показники гнучкості та рухливості руки, зокрема, долоні;

- **зовнішня виразність** – передача сурдоперекладачем міміко-жестового перекладу у такому вигляді, щоб особа з порушеннями слуху зчитувала жести у ненапруженому стані.

Розглянемо опис рівнів сформованості сурдоперекладацької діяльності у студентів-сурдопедагогів.

I рівень – початково-перекладацький: характеризується значною кількістю помилок у підборі оптимальних жестових знаків за смислом та лексичним значенням, жестові позначення не відповідають контексту; спостерігаються значні паузи, рухи сковані, темп повільний; елементарні одиниці міміко-жестового мовлення фіксуються у повільному темпі після багаторазового повторення; є помилки у відтворенні окремих дактильних знаків; артикуляція неправильна, є наявність дефектів усного мовлення; голос слабкий; сурдоперекладач зовні виглядає розгубленим, невпевненим у собі, не в повному обсязі усвідомлює свої помилки; теоретичні знання недостатні.

II рівень – мінімально-перекладацький: зменшується кількість помилок, але у більшості випадків фіксується неточність рухів та локалізації жестових знаків, темп переходу від фрази до фрази уповільнений; може передати загальний смисл тексту, але без деталізації; артикуляція потребує вдосконалення; пластичність рук задовільна; теоретичні знання не завжди застосовуються на практиці; мають місце помилки при дактилюванні.

III рівень – достатньо-перекладацький: помилки усвідомлюються та виправляються під час сурдоперекладу; фрази майже повні, перехід між ними достатньо плавний; адекватне застосування немануальних компонентів; артикуляція відповідає нормам, але вимова нечітка у високочастотних звуках; є пластичність рухів; спостерігається втомленість голосу; емоційне забарвлення та зовнішня виразність сурдоперекладу відповідає загальному змісту; знає та дотримується професійної сурдоперекладацької етики.

IV рівень – професійно-перекладацький: вільне володіння всіма невербальними засобами комунікації; чітке та правильне відтворення знаків міміко-жестового мовлення, є відповідна локалізація; фрази повні, розгорнуті; вербальний текст передається точно, впевнено, з урахуванням всіх деталей; артикуляція чітка; сурдопереклад відповідає високим етичним та естетичним вимогам; володіє теоретичними знаннями та уміннями трансформувати їх у практичну діяльність.

Результати констатувального експерименту за виявленими рівнями сформованості сурдоперекладацької діяльності в студентів-сурдопедагогів надані у таблиці 1:

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнями сформованості сурдоперекладацької діяльності (у %)

№ з/п	Рівні	Навчальні курси					
		ОКР «Бакалавр»				ОКР «Магістр»	
		I	II	III	IV	I	II
1.	початково-перекладацький	93	87	53	38	26	14
2.	мінімально-перекладацький	7	13	33	23	11	23
3.	достатньо-перекладацький	-	-	8	25	34	31
4.	професійно-перекладацький	-	-	6	14	29	32

Найтяжчим рівнем є початково-перекладацький, на якому зберігається показник від першого до шостого курсів. Кількісні дані свідчать про наявну позитивну динаміку відповідно рокам навчання, але показники недостатні для того, щоб говорити про сформовані професійні сурдоперекладацькі компетентності у сурдопедагогів випускників ОКР «бакалавр» та «магістр». Саме тому постало завдання розробки ефективного впливу з метою підвищення рівня сформованості сурдоперекладацької діяльності студентів-сурдопедагогів.

На основі аналізу отриманих експериментальних результатів та враховуючи особливості та структуру сурдоперекладацької діяльності, у дослідженні зафіксовані наступні типи сурдоперекладу:

За способом виконання:

- **прямий сурдопереклад** – процес, коли вербальний зовнішній текст перекладається засобами міміко – жестового мовлення;

- **зворотній сурдопереклад** – процес, коли міміко – жестове мовлення трансформується у вербальний текст.

Прямий та зворотній сурдопереклад може бути **синхронним, послідовним, синхронно-послідовним, послідовно-синхронним**, а саме:

- **синхронний сурдопереклад** – процес, коли трансформація будь – якого тексту в мімико-жестовому мовленні відбувається синхронно;

- **послідовний сурдопереклад** – процес, коли переклад тексту відбувається послідовно окремими частинами;

- **синхронно-послідовний** – сурдопереклад у синхронному вигляді, до якого, у складних ситуаціях, вноситься переклад послідовний;

- **послідовно-синхронний сурдопереклад** – це переклад, у якому, як у послідовному, у місцях тексту, які є простими або добре знайомими реципієнтові, вноситься синхронний переклад.

За повнотою та точністю передачі змісту тексту сурдопереклад поділяється на наступні **типи**:

- **аутентичний сурдопереклад** – найбільш точний вид сурдоперекладу, який має юридичну силу;

- **повний сурдопереклад** – сурдопереклад, який є повністю адекватним та еквівалентним стосовно оригіналу тексту;

- **фрагментарний (неповний) сурдопереклад** – вид сурдоперекладу, коли відбувається процес часткової передачі джерела інформації;

- **адаптований сурдопереклад** – переклад, який адаптований до певної комунікативної ситуації;

- **сурдопереказ** – вид сурдоперекладу, коли зміст тексту передається «своїми словами», тобто у формі усного або письмового переказу;

- **позаконтекстний сурдопереклад** – вид сурдоперекладу, коли переклад тексту здійснюється неправильно буквально, тобто без урахування контекстуального змісту, лексичного значення слів, понять тексту оригіналу;

Розглянемо **типи сурдоперекладу** за цільовим призначенням:

- **ситуативно-спонтанний сурдопереклад** застосовується в спонтанних ситуаціях, коли терміново необхідні послуги сурдоперекладача або в ситуаціях, коли слід без попередньої підготовки надати сурдоперекладацькі послуги;

- **розмовно-побутовий сурдопереклад** застосовується в повсякденних комунікативних ситуаціях за участі осіб з порушеннями слуху та людей з нормальним слухом;

- **консультативний сурдопереклад** має на меті переклад довідкової інформації, інструктажів, правил техніки безпеки тощо;

- **допоміжно-інформативний сурдопереклад** подібний до консультативного сурдоперекладу, але має більш широкі сфери застосування, наприклад, при спілкуванні з глухими, які мають низький рівень освіти і розвитку, людьми похилого віку, з поганим зором або іншими додатковими ускладненнями, які є перешкодою для повноцінного розуміння сурдоперекладу;

- **поняттєво-формулюючий сурдопереклад** застосовується в ситуаціях, коли глухому співрозмовнику потрібно розтлумачити зміст незрозумілого окремого слова або поняття;

- **офіційно-протокольний сурдопереклад** сферою застосування має офіційні заходи, де всі дії суворо регламентовані за протоколом;

- **міжнародно-дипломатичний сурдопереклад** використовується під час проведення міжнародних заходів і є точним, контекстним, синхронним;

- **навчально-виховний сурдопереклад** є домашнім комунікативним засобом під час здійснення навчально-виховного процесу в навчальних закладах для осіб з порушеннями слуху;

- **науковий сурдопереклад** затребуваний під час проведення наукових конференцій, семінарів, симпозиумів тощо, характеризується насиченістю дактильної форми мовлення;

- **культурно-просвітницький сурдопереклад** має широкий діапазон використання: під час перекладу науково – популярної інформації, екскурсій, подорожей, під час відвідування виставок, художніх галерей, музеїв, презентацій тощо;

- **індивідуально-зорієнтований сурдопереклад** має конкретного адресата-користувача сурдоперекладу;

- **партнерський сурдопереклад** застосовується на великих довготривалих заходах, на яких працює декілька сурдоперекладачів, які виконують свою роботу позмінно;

- **суспільно-політичний сурдопереклад** це забезпечення користувачів актуальною інформацією з багатьох сфер сучасного суспільного життя. Умовно суспільно-політичний сурдопереклад можна назвати «газетним» сурдоперекладом;

- **поетично-мистецький або художній сурдопереклад** застосовується в мистецтві, під час перекладу віршів, художньої прози, виконання пісень засобами міміко-жестового мовлення;

- **телевізійно-медійний (екранний) сурдопереклад** використовується на телебаченні та на великі аудиторії користувачів сурдоперекладу за допомогою спеціальної екранної техніки.

Вищевикладене, дає підставу стверджувати: 1) за результатами констатувального експерименту рівень володіння сурдоперекладом студентами-сурдопедагогами не задовольняє повною мірою сучасним вимогам сурдопедагогічної практики; 2) розробка цілеспрямованої методики ефективного оволодіння сурдоперекладацькою діяльністю майбутніми сурдопедагогами є нагальною потребою в світлі професійної підготовки сурдопедагогів; 4) процес сурдоперекладу відбувається за загальними перекладацькими принципами, маючи свої характерні особливості, які обумовлені специфікою міміко-жестового мовлення (візуалізація, кінетика, немануальний компонент); 5) сурдоперекладацький процес є складним мовленнєвим актом із багатьма трансформаціями, здійснюються шляхом певного ряду складних розумових дій, які є когнітивними складовими сурдоперекладацького процесу.

Критерії, рівні, типи сурдоперекладу складають, в цілому, когнітивні компоненти сурдоперекладацької діяльності.

Розвиток у студентів-сурдопедагогів сурдоперекладацької діяльності надасть змогу сформувати у них компетентності щодо опанування ними

всіма типами сурдоперекладу та здійснити перехід на більш високий рівень професіоналізму.

Література:

1. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : метод. посібник. Київ : Наш час, 2005. 176 с.
2. Гейльман И. Ф. Ручная азбука и речевые жесты глухонемых. Москва : КОИЗ, 1957. 596 с.
3. Геранкина А. Г. Применение дактильне-жестового перевода как вспомогательного средства в вечерних школах для глухих : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : 14.00.13. Москва, 1966. 18 с.
4. Горлачов О. С. Психологічні особливості формування дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 299 с.
5. Димскис Л. С. Изучаем жестовый язык : учеб. пособие для студ. дефектол. фак. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 128 с.
6. Зайцева Г. Л. Жестовая речь. Дактилология : учеб. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : ВЛАДОС, 2000. 192 с.
7. Краєвський Р. Г. Мова жестів глухих. Київ : Радянська школа, 1964. 220 с.
8. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2010. 43 с.
9. Синёв В. Н. Коррекция интеллектуальных нарушений у учащихся вспомогательной школы : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : 13.00.03. Москва, 1988. 45с.
10. Фомічова Л. І. Проектування навчання як засіб інтелектуального розвитку дошкільників з вадами слуху : операціональною-знаковий підхід : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Інститут дефектології АПН України. Київ, 1997. 509 с.

11. Шеремет М. К. Психолого-педагогічні основи підготовки слабочуючих дітей до навчання в школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Інститут дефектології АПН України. Київ, 1997. 437 с.

1. Bondar V. I. Problemi korekcijnogo navchannya u special'nij pedagogici : metod. posibnik. Kiïv : Nash chas, 2005. 176 s.

2. Gejl'man I. F. Ruchnaya azbuka i rechevye zhesty gluhonemyh. Moskva : KOIZ, 1957. 596 s.

3. Gerankina A. G. Primenenie daktil'no-zhestovogo perevoda kak vspomogatel'nogo sredstva v vechernih shkolah dlya gluhih : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : 14.00.13. Moskva, 1966. 18 s.

4. Gorlachov O. S. Psihologichni osoblivosti formuvannya daktil'nogo ta mimiko-zhestovogo movlennya u majbutnih surdopedagogiv : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.08 / NPU imeni M. P. Dragomanova. Kiïv, 2012. 299 s.

5. Dimskis L. S. Izuchaem zhestovyy yazik : ucheb. posobie dlya stud. defektol. fak. vyssh. ped. ucheb. zavedenij. Moskva : Akademiya, 2002. 128 s.

6. Zajceva G. L. ZHestovaya rech'. Daktilologiya : ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij. Moskva : VLADOS, 2000. 192 s.

7. Kraevs'kij R. G. Mova zhestiv gluhih. Kiïv : Radyans'ka shkola, 1964. 220 s.

8. Kul'bida S. V. Teoretiko-metodichni zasadi vikoristannya zhestovoï movi u navchanni nechuyuchih : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk : 13.00.03. Kiïv, 2010. 43 s.

9. Sinyov V. N. Korrekciya intelektual'nyh narushenij u uchashchihsya vspomogatel'noj shkoly : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni d-ra ped. nauk : 13.00.03. Moskva, 1988. 45s.

10. Fomichova L. I. Proektuvannya navchannya yak zasib intelektual'nogo rozvitku doshkil'nikiv z vadami sluhu : operacional'no-znakovij pidhid : dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.08 / Institut defektologії APN Ukraїni. Kiïv, 1997. 509 s.

11. SHeremet M. K. Psihologo-pedagogichni osnovi pidgotovki slabochuyuchih ditej do navchannya v shkoli : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / Institut defektologii APN Ukraïni. Kiïv, 1997. 437 s.

References Transliterated

1. Bondar V. I. Problemy korekciynoho navchannya u special"nij pedahohici : metod. posibnyk. Kyïv : Nash chas, 2005. 176 s.
2. Hejl"man Y. F. Ruchnaya azbuka y rechevyye zhesty hluxonemyh. Moskva : KOYZ, 1957. 596 s.
3. Herankyna A. H. Prymenenye daktyl"ne-zhestovoho perevoda kak vspomohatel"noho sredstva v vechernyx shkolax dlya hluxykh : avtoref. dys. na soyskanye nauch. stepeny kand. ped. nauk : 14.00.13. Moskva, 1966. 18 s.
4. Horlachov O. S. Psykholohichni osoblyvosti formuvannya daktyl"noho ta mimiko-zhestovoho movlennya u majbutnix surdopedahohiv : dys. ... kand. psyhol. nauk : 19.00.08 / NPU imeni M. P. Drahomanova. Kyïv, 2012. 299 s.
5. Dymkys L. S. Yzuchaem zhestovyy yazyk : ucheb. posobye dlya stud. defektol. fak. vyssh. ped. ucheb. zavedenyj. Moskva : Akademyya, 2002. 128 s.
6. Zajceva H. L. Zhestovaya rech". Daktylolohyya : ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenyj. Moskva : VLADOS, 2000. 192 s.
7. Krayevs"kyj R. H. Mova zhestiv hluxykh. Kyïv : Radyans"ka shkola, 1964. 220 s.
8. Kul"bida S. V. Teoretyko-metodychni zasady vykorystannya zhestovoyi movy u navchanni nechuyuchykh : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk : 13.00.03. Kyïv, 2010. 43 s.
9. Synëv V. N. Korrekcyya yntellektual"nykh narushenyj u uchashhyxsya vspomohatel"noj shkoly : avtoref. dys. na soyskanye nauch. stepeny d-ra ped. nauk : 13.00.03. Moskva, 1988. 45s.
10. Fomichova L. I. Proektuvannya navchannya yak zasib intelektual"noho rozvytku doshkil"nykiv z vadamy sluxu : operacional"noyu-znakovyj pidxid : dys. ...

d-ra psychol. nauk : 19.00.08 / Instytut defektolohiyi APN Ukrayiny. Kyyiv, 1997. 509 s.

11. Sheremet M. K. Psyxoloho-pedahohichni osnovy pidhotovky slabochuyuchykh ditej do navchannya v shkoli : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / Instytut defektolohiyi APN Ukrayiny. Kyyiv, 1997. 437 s.

1. Bondar V. I. Problemi korekciynogo navchannya u special'nij pedagogici : metod. posibnik. Kiyiv : Nash chas, 2005. 176 s.

2. Gejl'man I. F. Ruchnaya azbuka i rechevye zhesty gluhtonemyh. Moskva : KOIZ, 1957. 596 s.

3. Gerankina A. G. Primenenie daktil'no-zhestovogo perevoda kak vspomogatel'nogo sredstva v vechernih shkolah dlya gluhih : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : 14.00.13. Moskva, 1966. 18 s.

4. Gorlachov O. S. Psihologichni osoblivosti formuvannya daktil'nogo ta mimiko-zhestovogo movlennya u majbutnih surdopedagogiv : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.08 / NPU imeni M. P. Dragomanova. Kiyiv, 2012. 299 s.

5. Dimskis L. S. Izuchaem zhestovyy yazik : ucheb. posobie dlya stud. defektol. fak. vyssh. ped. ucheb. zavedenij. Moskva : Akademiya, 2002. 128 s.

6. Zajceva G. L. ZHestovaya rech'. Daktilologiya : ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij. Moskva : VLADOS, 2000. 192 s.

7. Krayevs'kij R. G. Mova zhestiv gluhih. Kiyiv : Radyans'ka shkola, 1964. 220 s.

8. Kul'bida S. V. Teoretiko-metodichni zasadi vikoristannya zhestovoyi movi u navchanni nechuyuchih : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk : 13.00.03. Kiyiv, 2010. 43 s.

9. Sinyov V. N. Korrekciya intelektual'nyh narushenij u uchashchihsya vspomogatel'noj shkoly : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni d-ra ped. nauk : 13.00.03. Moskva, 1988. 45s.

10. Fomichova L. I. Proektuvannya navchannya yak zasib intelektual'nogo rozvitku doshkil'nikiv z vadami sluhu : operacional'no-znakovij pidhid : dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.08 / Institut defektologiyi APN Ukrayini. Kiyiv, 1997. 509 s.

11. SHeremet M. K. Psihologo-pedagogichni osnovi pidgotovki slabochoyuchih ditej do navchannya v shkoli : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / Institut defektologiyi APN Ukrayini. Kiyiv, 1997. 437 s.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2018 Trykin Alexander Ivanovych Трикін Олександр Іванович

Отримано: 07.09.2018

Відрецензовано: 21.09.2018

Опубліковано: 12.10.2018

DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2019.2.9.12>